

Redactare: Cosmin Peța
Tehnoredactare: Mihail Vlad
Pregătire de tipar: Marius Badea
Design copertă: Laurențiu Midvichi

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

A fost odată o țară : panorama prozei de război din țările fostei Iugoslavii /
antolog.: Boris Postnikov, Dinko Kreho, Srđan Gagić ; trad.: Adrian Oproiu
și Goran Čolakhodžić. - Pitești : Paralela 45, 2018

ISBN 978-973-47-2751-3

- I. Postnikov, Boris (antolog.)
  - II. Kreho, Dinko (antolog.)
  - III. Gagić, Srđan (antolog.)
  - IV. Oproiu, Adrian (trad.)
  - V. Čolakhodžić, Goran (trad.)
- 821.163.4

traduki^T

Această carte a apărut cu sprijinul oferit de TRADUKI, o rețea pentru promovarea literaturii din care fac parte Ministerul Federal pentru Europa, Integrare și Afaceri Externe al Republicii Austria, Ministerul Afacerilor Externe din Republica Federală Germania, Fundația Culturală Elvețiană Pro Helvetia, KulturKontakt Austria (din însărcinarea Cancelariei Federale a Republicii Austria), Goethe-Institut, Agenția Slovenă de Carte JAK, Ministerul Culturii din Republica Croația, Resortul pentru Cultură al guvernului Principatului Liechtenstein, Fundația Culturală Liechtenstein, Ministerul Culturii din Republica Albania, Ministerul Culturii și Informației din Republica Serbia, Ministerul Culturii și Identității Naționale din România, Ministerul Culturii din Muntenegru, Ministerul Culturii din Republica Macedonia, Târgul de Carte de la Leipzig și Fundația S. Fischer.

Copyright © of the translation:
S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

Copyright © Editura Paralela 45, 2018
Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar
conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.
www.edituraparelela45.ro

A FOST ODATA O ȚARĂ

Panorama prozei de război
din țările fostei Iugoslavii

Ediție îngrijită de Adrian Oproiu

Antologatori:

Boris Postnikov, Dinko Kreho, Srđan Gagić

Traducere și note de

Adrian Oproiu și Goran Čolakhodžić

Editura Paralela 45

Cuprins

Câteva mențiuni de început [Adrian Oproiu, Boris Postnikov, Dinko Kreho, Srđan Gagić]	7
Sub punte (fragment) [Vladimir Arsenijević]	29
Șapte spaime (fragment) [Selvedin Avdić]	41
În zonă (fragment) [Lamija Begagić]	57
Schițe mari (din antologia <i>100&1 de nopți: Povești din Sarajevo</i>) [Nedžad Begović]	65
O scurtă escapadă (fragment) [Ratko Cvetnić]	69
Furia balcanică (din colecția <i>Maimuța</i>) [Milan Đorđević]	87
O insulă pe râul Kupa (din volumul <i>Îngerul în ofsaid</i>) [Zoran Ferić] ..	97
Despre grătare și alte bătăi de cap (fragment) [Nihad Hasanović] ...	107
Povară aruncată (Lora pro nobis – 2) (din volumul <i>Muncitori și țărani</i>) [Viktor Ivančić]	127
Biblioteca (din volumul <i>Marlboro de Sarajevo</i>) [Miljenko Jergović] ...	143
Cimitir (din volumul <i>Marlboro de Sarajevo</i>) [Miljenko Jergović]	146
Patru anotimpuri (din volumul <i>Spuneți-mi Esteban</i>) [Lejla Kalamujić]	153
Cină în Hotelul Concordia (din volumul <i>Pantofi pentru Oscar</i>) [Melina Kamerić]	159
Barbi underground (fragment) [Maša Kolanović]	165
Margarină (din antologia <i>100&1 de nopți: Povești din Sarajevo</i>) [Marko Kovačević]	183

Plantele sunt altceva (din volumul <i>Plantele sunt altceva</i>) [Alma Lazarevska].....	187
Moartea în Muzeul de Artă Modernă (din volumul <i>Moartea în Muzeul de Artă Modernă</i>) [Alma Lazarevska]	193
Altă, altă lume (fragment) [Saša Obradović].....	211
Oi de lut (fragment) [Jurica Pavičić].....	221
Mileniul în Belgrad (fragment) [Vladimir Pištalo].....	235
Rio Bar (fragment) [Ivana Sajko]	243
Insula Balcani (fragment) [Vidosav Stevanović]	265
Cartea despre râul Una (fragment) [Faruk Šehić].....	279
Lin curge Mississippi (fragment) [Vladimir Tabašević]	289
Război (din colecția <i>Biber 01</i>) [Vladimir Tabašević]	297
Imprecații de bucătar și alte spurcăciuni (fragment) [Srđan Tešin].....	303
Inima ta, Iepuraș (fragment) [Stevan Tontić].....	313
Ministerul Durerii (fragment) [Dubravka Ugrešić].....	339
Secretul lui Nikola Tesla (din volumul <i>Secretul dulceții de zmeură</i>) [Karim Zaimović]	365
(poveste neintitulată, din volumul <i>Secretul dulceții de zmeură</i>) [Karim Zaimović]	380
Unele zile sunt mai bune (din volumul <i>În pat cu Madonna</i>) [Vule Žurić].....	393
Biografiile antologatorilor	397
Biografiile traducătorilor	399
Listă alternativă de lectură conform antologatorilor	401
Listă alternativă de lectură în ordine cronologică.....	404
Ghid de pronunție a sunetelor bosniece, croate și sârbe	407

Câteva mențiuni de început

Aveam unsprezece ani când la televiziunile românești, câte or fi fost pe atunci, rulau imaginile de război din „Balcani“. Păreau distante și cumva apropiate. Distant pentru că nu înțelegeam prea bine ce și unde este această Iugoslavie, Serbia se pare că era o țară vecină, dar cine erau ceilalți era încă mult mai neclar. Și totuși aproape, măcar în sensul în care cu aproximativ doi ani mai devreme priveam revoluția *noastră* în direct, tancurile pe stradă, șuieratul și păcănitul armelor, împușcarea soților Ceaușescu. Deși am lăsat toate acestea în urmă, noi revoluția noastră, ei războiul lor, se întâmplă ce se întâmplă și ne lovim de ele într-un fel sau altul. Urmele sunt încă aici, fie în mentalități, fie în găurile încă neastupate din zidurile caselor pe care le vezi în timp ce mergi în excursie. Iar dacă pentru copilul care eram toate aceste imagini erau de neînțeles, se pare că nici acum lucrurile nu stau mai diferit. Logica cauzelor și efectelor nu se aplică tocmai cu succes la aceste evenimente ori este atât de complexă, încât cu greu poate fi pătrunsă fără un efort considerabil. Ceva pare că ne scapă mereu.

De aceea, când am început să mă gândesc la acest proiect, am știut că misiunea lui nu este să stabilească un adevăr acolo unde istoria este încă timidă și încurcată de complexitatea evenimentelor sau este interpretată (cum altfel?) din puncte de vedere ideologice diferite, în funcție de interese naționale și/sau internaționale, și nici să ajute la obținerea unui cântar pentru măsurarea vinovăției

Câteva mențiuni de început

sau nevinovăției unei părți sau a alteia. Până la urmă acest volum este, cred, ceea ce ar trebui să fie: o sumă de mărturisiri, fie că vorbim despre texte de literatură ficțională sau autobiografică, fie că autorii lor au fost prezenți sau nu pe teatrele de război din fosta Iugoslavie.

În scopul acestui proiect noi am folosit termenul de „fosta Iugoslavie” într-un sens restrâns, care trebuie reliefat. Deși subtitlul cărții noastre este *Panorama prozei de război din țările fostei Iugoslavii*, a fost evident de la început că nu vom putea include autori din toate fostele republici ale Federației. Mai multe motive au stat la baza acestei alegeri și a faptului că în cele din urmă ne-am oprit la trei țări – Bosnia și Herțegovina, Croația și Serbia –, lăsând la o parte texte ale unor autori din Macedonia, Muntenegru, Kosovo sau Slovenia. Aceasta, deoarece, în încercarea noastră, am delimitat în primul rând zona „fierbinte” a conflictului: în afară de Slovenia – pe teritoriul căreia au existat unele confruntări militare, totuși scurte și fără urmări grave –, toate celelalte republici s-au desprins relativ „ușor”. Mai mult, zona „fierbinte” a conflictului se suprapune pe spațiul lingvistic sârbo-croat (sau sârbo-bosniaco-croat), ceea ce a ușurat proiectul, în sensul că nu am implicat traducători din mai multe limbi. Am putut astfel să respectăm și un *principiu al reciprocității* pe care ni l-am asumat: selectând texte ale unor autori provenind dintr-o anumită „parte beligerantă” ne-am obligat să selectăm și texte ale unor autori cu care această parte s-a aflat în conflict. Astfel, chiar dacă războiul din Kosovo, de exemplu, poate fi văzut ca o continuare a războaielor iugoslave, am hotărât totuși împreună cu Srđan Gagić, antologatorul care a avut ca sarcină selectarea textelor din literatura sârbă, să nu includem fragmente ale autorilor sârbi despre conflictul kosovar, deoarece ar fi trebuit în mod automat să reprezentăm și partea opusă, scriitori din Kosovo de origine albaneză, care să fi scris despre acest subiect.

Am decis, prin urmare, să căutăm trei antologatori, câte unul pentru fiecare țară menționată. Astfel, de alegerea textelor din literatura croată s-a ocupat Boris Postnikov, de literatura sârbă,

Câteva mențiuni de început

Srđan Gagić, iar de Bosnia și Herțegovina, Dinko Kreho. Cu toate acestea, așa cum cititorul poate să afle din textele introductive ale antologatorilor, împărțirea competențelor acestora pe țări constituie doar un punct de plecare. În cele din urmă textele din prezenta selecție au fost aranjate după un criteriu poate neobișnuit la primă vedere, dar cu sens, având în vedere situația destul de complexă a literaturii în spațiul post-iugoslav, anume în ordine alfabetică. Aici dorim doar să menționăm faptul că în secțiunea finală a cărții am oferit totuși două liste alternative de lectură, una cu textele care au intrat în componența fiecărui antologator, iar alta cu textele în ordinea cronologică a publicării.

La fel, cititorul mai poate găsi în secțiunea de final a cărții și un mic ghid de pronunție al caracterelor speciale din sârbo-croată, utile pentru lectura/pronunțarea corectă a numelor sau toponimelor întâlnite.

Selecția de față este una cuprinzătoare, în carte sunt 27 de autori prezenți, cu 31 de texte. Din fericire toți cei întrebați au răspuns afirmativ apelului nostru. Doresc să le mulțumesc cu această ocazie. Bunăvoința lor este exemplară. Din păcate doi dintre cei 27 de autori incluși nu mai sunt printre noi. Mulțumirile noastre se adresează editurilor care ne-au permis publicarea unor fragmente din operele lor.

Țin, de asemenea, să mulțumesc colaboratorului meu Goran Čolakhodžić care m-a ajutat nu numai în privința traducerii, dar și a coordonării necesare întregului proiect. La prezenta selecție am lucrat puțin diferit față de proiectele noastre anterioare în care am tradus la paritate textele, fiecare „revăzând“ traducerea celuilalt. Astfel că pentru această carte Goran a tradus cele trei texte publicate original în caractere chirilice – Đorđević, Obradović, Stevanović – și două dintre eseurile introductive (semnate de Boris Postnikov și Srđan Gagić), de restul textelor ocupându-se subsemnatul.

Nu în ultimul rând doresc să le mulțumesc antologatorilor pentru că au acceptat să facă parte din acest proiect mai special, unul „internațional“, pentru munca depusă și seriozitatea cu care

Câteva mențiuni de început

au dus-o la capăt. Astfel că iată, deși plănuită inițial doar pentru publicul român, panorama aceasta va fi reluată și publicată la o editură cu distribuție mai largă în spațiu post-iugoslav. Din câte am la cunoștință nu există încă, cel puțin în Croația (dacă nu cumva și în Serbia sau Bosnia și Herțegovina), o astfel de selecție a prozei de război cuprinzând laolaltă autori din cele trei țări.

Adrian Oproiu

De la realism critic la noi deplasări de optică: CUVÂNT-ÎNAINTE LA SELECȚIA DIN PROZA DE RĂZBOI CROATĂ

Munca în echipă la prezenta panoramă a prozei bosniaco-herțegovinene, croate și sârbe (anti)război – în cadrul căreia fiecare dintre noi trei și-a asumat rolul unui „selector“ în respectiva lui scenă literară delimitată de hotarele statelor – a confirmat, cel puțin în experiența mea, o teză experimentată demult și de mai multe ori: o abordare sub semnul național, adică „statal“, a câmpului literar post-iugoslav este în același timp necesară și insuficientă. Necesară pentru că scenele literare ale fostelor republici federative iugoslave, care astăzi sunt state independente, au avut încă din timpul Iugoslaviei un grad înalt de autonomie, rezemându-se pe propriile lor tradiții și funcționând, în cea mai mare parte, potrivit unor logici interne ale dezvoltării. Insuficientă nu doar pentru că în viața din fostul stat comun se subînțelegea o interacțiune dinamică între aceste scene relativ autonome, ci și pentru că în ziua de astăzi, chiar și la aproape trei decenii după destrămarea Iugoslaviei, există un șir întreg de fenomene literare care nu pot fi reduse la cadrele naționale și/sau statale, ci se relevă cu mai mult sens într-o perspectivă care recunoaște existența unui câmp literar comun, post-iugoslav. Una dintre numeroasele probe care susțin această teză este, de exemplu, tocmai faptul că dintre cei opt autori, ale căror texte le-am ales drept cele mai reprezentative pentru proza croată (anti)război, numai patru s-au născut în Croația, trăiesc și publică acolo: aceștia sunt Ratko Cvetnić, Zoran Ferić, Maša Kolanović și Jurica Pavičić. Miljenko Jergović s-a născut în Sarajevo (Bosnia și Herțegovina), însă trăiește de la începutul anilor '90 în Zagreb (Croația), iar ca scriitor este prezent aproape

Într-o egală măsură în toate cele trei țări prezentate aici. Dubravka Ugrešić s-a născut în Croația, însă de la începutul anilor '90 trăiește în Amsterdam, publică de obicei în ediții care apar simultan în Belgrad și Zagreb, ca urmare a colaborării dintre edituri sârbe și croate, și singură se declară – fiind recunoscută astfel și în plan internațional – ca „autor postnațional”. Ivana Sajko s-a născut în Croația și este activă în primul rând pe scena literară din această țară, cu toate că deja de câțiva ani trăiește în Berlin. Dar cel mai grăitor exemplu este probabil cel al autorului Viktor Ivančić, jurnalist și scriitor născut în Sarajevo, care trăiește de foarte mulți ani în Split (Croația), dar care își publică operele exclusiv în Serbia, în semn de protest față de scenele literare dominante (auto)izolate pe criteriu național în urma destrămării Iugoslaviei. Cu alte cuvinte, contextul literar postiugoslav este mult prea complex pentru a putea fi împărțit în mod mecanic la noile state independente la fel cum a fost împărțit și teritoriul lor, astfel că, urmărind o logică similară celei prin care Jergović a intrat în selecția mea a prozei croate (anti)război, în ea ar fi putut să intre și Josip Mlakić sau Ivica Đikić¹; sau invers, Jergović împreună cu ceilalți doi autori menționați ar fi putut să facă parte din corpusul bosniaco-herțegovinean. Tocmai de aceea, în loc să ne străduim în zadar să calculăm suprafața exactă a cercului vicios al literaturii postiugoslave, în acord cu ceilalți doi selectori am decis ca numeroasele „zone gri” să nu le ascundem cu logica în alb-negru a repartizării forțate: textele selectate pentru această panoramă nu au fost împărțite, în volum, după „criteriul național”, pe când autorii a căror apartenență este multiplă sau dificil de stabilit au fost „repartizați” între noi, conform unor înțelegeri interne, fără pretenții de a trasa liniile de frontieră ale unor câmpuri literare diferite acolo unde noi înșine nu le putem recunoaște. Această mențiune metodologică are în primul rând rolul unei avertizări discrete adresate cititorilor noștri români de a

---

¹ Josip Mlakić (1964), prozator și scenarist, și Ivica Đikić (1976), prozator, poet, jurnalist și editor, doi autori din Bosnia și Herțegovina, de origine croată.

fi conștienți de complexitatea câmpului literar postiugoslav și de numeroasele contradicții interne ale acestuia.

Și totuși – cum am menționat înainte – gradul înalt de autonomie al literaturilor naționale din spațiul fostului stat iugoslav nu poate fi pus sub semnul întrebării. Războiul cu Serbia, care a avut loc în Croația între 1991 și 1995 și care s-a terminat cu victoria armatei croate – și care atât în politica de la vârful statului, cât și în percepția publică are un statut de sfințenie națională, pe când numeroasele crime și abuzuri pe care le-a făcut „partea noastră” în acest conflict sunt minimalizate sau trecute sub tăcere –, războiul acesta marchează, așadar, în literatura croată un punct de rupere poetică foarte specific. În anii '80, literatura croată era dominată de modele postmoderniste, de preocupări metatextuale și strategii autoreferențiale: anii '90, împreună cu ravagiile războiului, valurile de refugiați și tot felul de privațiuni materiale, aduc și un fel de „penetrare a realității” în textele literare. Începe acea perioadă numită popular „literatura realității” (*stvarnosna književnost*) sau mai precis o perioadă de „mimetism critic” (denumirea a fost inaugurată de teoreticianul Krešimir Bagić). „O literatură care are literatura ca subiect și care se desfășoară în sala cu oglinzi a codurilor literare și a intertextului devine brusc antipatică în momentul în care trebuie să vă capitonăți pe dinafară casa cu saci cu nisip, iar geamurile să le lipiți cu scotch maro”, scrie în eseu „Trecut-a timpul Sumatrei și-al Javei” dedicat acestui fenomen Jurica Pavičić, unul dintre autorii incluși în prezenta panoramă, și continuă: „Realitatea materială, care până în acest moment a fost în mod persistent izgonită din proza croată, a reintrat prin fereastră, sub forma aventurii vieții de zi cu zi”. Un fel de prevestire, dar în același timp și un exemplu paradigmatic al „literaturii realității” a fost colecția de proze scurte a lui Miljenko Jergović, *Marlboro de Sarajevo* (1994), una dintre cele mai de influență cărți din anii '90 în Croația, din care am ales două povestiri pentru prezenta selecție. Majoritatea textelor care au luat ființă în această perioadă, scrise cel mai adesea din perspectivă autobiografică, nu au rezistat foarte bine timpului: o mare parte a acestora au fost publicate de

debutanți, deseori amatori, chiar și diletanți, valoarea lor fiind în primul rând una documentară. Anul mării schimbări a fost anul 1997. Printre numeroșii debutanți ai vremii, s-a distins voluntarul Ratko Cvetnić, cu însemnările sale de pe linia frontului culese în volumul *O scurtă escapadă*: fragmentul pe care l-am ales pentru această panoramă dovedește stilul lui cizelat, cinismul subtil al povestitorului și distanța față de șabloanele ideologice dominante, care înalță caracteristicile de bază ale prozei(anti)război – documentarismul și autobiografismul – într-un registru literar mai rafinat. O altă carte importantă din anul 1997, romanul polițist al lui Jurica Pavičić, *Oi de lut*, a sondat, cu instrumentul genului său literar, haosul social din spatele liniilor frontului, perioada aceea dominată de insecuritate, exclusivism naționalist și criminali nepedepsiți, pe când capitolul inclus aici, care descrie uciderea unui sârb local, prezintă, în sens politic, un pas înainte extraordinar de curajos pentru acel timp. În curentul principal al „literaturii realității” poate fi inclusă și proza scurtă *O insulă pe râul Kupa*, a lui Zoran Ferić, parte a volumului *Îngerul în ofsaid* (2000), cu toate că motivele standard legate de război sunt extinse printr-o alunecare – tipică pentru acest autor – spre sfera bizarului și a grotescului. Consecințele războiului, firește, nu au rămas limitate doar la linia frontului și la teritoriile din imediata lui apropiere: romanul Dubravkăi Ugrešić, *Ministerul durerii* (2004), ficționalizează experiența scriitoarei care, imediat după declanșarea conflictelor militare, împreună cu câteva alte feministe distinse, a fost expusă unei persecuții publice brutale în Croația, deoarece și-a exprimat opinia critică față de politica oficială a statului, imputându-i-se astfel lipsa de „conștiință națională”, așa că, în locul amenințărilor zilnice și al linșajului, ea a ales să trăiască în exil.

Paradigma „literaturii realității”, care – pe lângă un avânt puternic de gândire critică în cadrul unui model poetic conservator la primă vedere – a adus scriitoarelor și scriitorilor croați o imensă popularitate, începe să dea semne de oboseală în cursul primului deceniu al secolului nostru: începe epoca pluralismului poetic. Faptul acesta se reflectă în romanul *Rio bar* (2006) al Ivanei Sajko,

o carte care, într-un mod nou și extrem de angajat în sens politic, experimentează metatextualitatea și genurile literare hibride, introducând în text unele elemente ale limbajului dramaturgic și o documentare a contextului social sub forma notelor de subsol, adresând astfel o provocare tradiției croate a prozei (anti)război dintr-o perspectivă feminină perspicace. Deja câțiva ani mai târziu suntem martorii unei deplasări de optică în ce privește tema războiului efectuată de o nouă generație: pe scenă intră scriitoarele și scriitorii care în timpul războiului au fost copii, așa că amintirile lor despre evenimentele de atunci sunt expuse în cea mai mare parte dintr-o perspectivă infantilă. Printre aceștia se distinge în mod deosebit Maša Kolanović: volumul ei *Barbie underground* (2008) este un roman despre maturizare într-un cartier periferic din Zagreb în timpul războiului, construit în jurul motivului central al păpușii Barbie, romanul fiind și ilustrat, în mod firesc, cu reproduceri de desene făcute de copii. În sfârșit, în ultimii ani producția literaturii (anti)război în Croația este în evidentă descreștere, cel puțin în parte din cauza faptului că producția literară însăși este în descreștere: măsurile stricte de economisire în urma marii crize economice din 2008, alături de o politică a disciplinării severe a bugetului de stat care s-a prelungit și pe perioada recuperării economice, lovind în mod special sectorul culturii, au devastat scena literară, așa că acel *boom* al „literaturii realității” de la începutul secolului apare astăzi ca un fel de epocă de aur a interesului cititorilor și al mediei pentru scriitoarele și scriitorii croați. Tematica izolării sociale și a insecurității economice apare, de aceea, tot mai frecvent în textele lor, iar Viktor Ivančić – fostul editor al probabil celui mai important ziar de opoziție postjugoslav din anii '90, *Feral Tribune* –, în volumul său de proză scurtă *Muncitori și țărani* (2014), leagă aceste motive de ordin social cu motivele crimelor de război despre care s-a tăcut colectiv: proza *Povară aruncată* marchează punctul până la care a ajuns acel curent mai curajos al literaturii din spațiul nostru în perioada mai recentă, în încercarea de a se confrunta cu episoadele întunecate din propria istorie. În același timp această povestire încheie, cronologic vorbind, selecția mea